

Д-р Јов. Хаџи Васиљевић

СКОПСКИ
ХАЏИ ТРАЈКО

СКОПЈЕ

1 9 3 3

www.dlib.mk

the for your business

СКОПЈЕ

ХАЏИ ТРАЈКО

СКОПЈЕ

1999

www.dlib.mk

Из „Вардара“ за 1933 годину

„Немања“, задужбинска штампарија
Вардарске бановине — Скопје

www.dlib.mk

До самог почетка XIX века више мали турско-арнаутски град, Скопље је од тада почело расти. Као свуда у Европској Турској, хришћани су се у Скопљу, од почетка XIX в., све више насељавали и Скопље је све више почело добијати карактер хришћанскога града. На јачање Скопља у овом погледу утицао је и постанак Србије, промена трговинских прилика у Босни (опет постанком Србије), све јаче надирање Арбанаса у Скопску Област и доста добре прилике у граду Скопљу за хришћане. Међутим та измена односа у погледу становништва ни у Скопљу није текла лако и без потреса. Иначе бурне прилике у отоманском царству, а нарочито у скопским странама, утицале су и на градско муслиманско становништво да буде отпорније и непомирљиво према хришћанима, нарочито према новим насељеницима. Још да су муслимани могли предвидети да ће се, насељавањем хришћана у граду изменити баш битне економске и социјалне прилике на штету самих муслимана, још више би се бунили противу насељавања

хришћана у граду, и ко зна шта би могло бити.

Доста година у почетку XIX в., односи у самом братству наследних господара Скопског Пашалика нису били нормални. Браћа су се, готово све до краја свога пашовања (1845) у Скопљу и у Тетову преганјала и парничала, али у последње време то је било већ без утицаја на стање и ток догађаја у пашалику. Спахије тимаријоти, зајими и управници вакуфских добара почели су своје тимаре, зијамете и вакуфе сматрати као своје властито имање, а и то је све ишло на штету хришћана у области.

Па ипак, од почетка 1800 двадесетих година, прилике су се у Скопском пашалику, мање више, нормирале и хришћани су се све више насељавали у Скопљу. Од поменутог времена у Скопљу су се стекла и три главна фактора, једнаки по напорима и убеђењу; једнако енергични и једнако расположени и заузимљиви и за побољшање хришћанског стања у пашалику. То су били наследни господари пашалика, Хавзи паша, у Скопљу познат под именом Амзи паше, хришћански првак Хаџи-Трајко Хаџи-Дојчиновић и, од 1831 године, митрополит Гаврил.

Учени немачки путник кроз Ру-

мелију 1839 г. Гризебах, познао је Хавзи пашу у Скопљу и забележио је у свом путопису да је Хавзи паша био доста начитан, да је био мислилац и, по свима знацима, благ и питом човек. Између осталог, оцена коју је Хавзи паша дао Гризебаху о Арнаутима у свом пашалику, потврдила се у току свега времена до ослобођења Скопља од Турака 1912 год. А народ у Скопском Пашалику је, још изразитије, и још ласкавије оценио и Хавзи пашину умност, правичност и доброту. Кад је Султан Махмуд, године 1832, позвао у Цариград Хавзи пашу и понудио му положај румелијског валије и, пошто га је видео и саслушао, изразио се да је Хавзи паша човек, који тежи тридесет, а памети има шездесет ока. (Отуз ока адам алтмиш ока ак'л.) Колико је Хавзи паша у истини био правичан и колико је штитио хришћане у свом пашалику, види се између осталог, и из извештаја српског капу-ђехије из Цариграда од 13 јануара 1843 год. (Државна архива — Кнежева Канцеларија). Према томе извештају, Хавзи паша је тужио на Порти свога брата који је управљао Тетовском области, да тирански поступа са народом и тражи да се сметне са тог управљања. И да нема других писаних доказа,

нема сумње, да се је ова тужба односила на злостављање хришћана у поменутој области.

Такав је био Хавзи паша. Он је за Хаџи-Трајкова времена био трећи господар пашалика. Хаџи-Трајко је затекао господара пашилика Хасан пашу; почео је радити с Реџеп пашом, а упоредо је стао с господарем пашалика, па и изједначио се, по свом значају с Хавзи пашом, који је управљао пашаликом од 1820 до 1845 год. Из ових ће се редака видети, да је Хаџи-Трајко пуну меру своје енергије, своје активности и способности организације живе снаге дао за пашовања Хавзи паше. По тим својим предностима, Хаџи-Трајко се био толико изједначио с Хавзи пашом, да су обојица истовремено и завршили своју каријеру у Скопском пашалику. Видећемо, да је Porta, год. 1845, обојицу одједном дигла из Скопља.

С таквим Хаџи-Трајком су скопски хришћани почели правити прве и срећне кораке у граду Скопљу у почетку XIX в. С тога су тако брзо и успели у сваком погледу. У време Хаџи-Трајка, нису у овим странама масе подизале појединце, колико су подизали ови појединци масе. У овом погледу, Хаџи-Трајко је био и прва радост и почетак напредовања

насељених хришћана у граду. Док су нови, сразмерно најмногољуднији слојеви хришћанских насељеника у Скопљу били у варошком прилагођавању и изграђивању, дотле је Хаџи-Трајко, као што смо видели, стао с везиром раме уз раме и кренуо хришћане ка напретку.

И природно је, да се за хришћане највише заузимао Хаџи-Трајко, који је, иначе, био друга личност у онако пространом пашалику. По ономе што је Хаџи-Трајко пуних четрдесет година чинио Скопљу, неподељена успомена на њега у скопском пашалику, па и далеко од Скопља, остала је све до наших дана, као успомена о највећем пријатељу, заштитнику и добротвору скопскога становништва без разлике вере и народности, а нарочито скопских хришћана. Узгред да напоменем, да је цело Скопље, и то на више од десет година после Хаџи-Трајкове смрти, жалило, кад су власти, 31 марта 1862 год., пописале покретности Хаџи-Трајкова сина Хаџи-Николе — Никчета, док је он био у Цариграду (Из архивата на Н. Геров I, с. 959). По запису једног млађег Хаџи-Трајковог савременика, суграђанина (из Кучевишта) и сународника, бившег дугогодишњег охридског митрополита Натанаила, који је саопштен на

више места, „прости и учени, богати и сиротиња, грађани и сељаци — о свему су се допитивали од Хаџи-Трајка, и за добро и за зло, да им он помогне саветима или и својим трудом. Име Хаџи-Трајка с поштовањем су изговарали, и стално, и то и млади и стари у целом Скопском пашалику и ван граница овога. Хаџи-Трајко је био сталан пашин мењач (хазнадар), саветник и вилајетски чорбаџија; што је Хаџи-Трајко одобравао, одобравао је и паша“. (К'нчов град Скопије с. 111). Тако се о Хаџи-Трајку знало и ван Скопског пашалика. Од Ниша до Солуна и од Сарајева до Софије, од Хаџи-Трајка није било утицајнијег и моћнијег заштитника хришћана његова времена. А скоро четрдесет година је Хаџи-Трајко тако постојано и импозантно стајао на челу хришћана у Скопљу.

И други су градови у пашалику, и у Румелији уопште, имали својих првака. И они су били способни да се приближе и државним властима и утицајним муслиманима и глави цркве у епархији, и да се рутинирају и прекале у току времена и да успешно бране свој живаљ од свакога. Стога је било међу њима многих који су били и врло срећне руке. Али Хаџи-Трајко је све те савременике бацао у засенак. За ње-

гова времена, и после њега, с њим су се могли равнати још само призренски Сима Игуманов и кумановски иконом Димитрије, сваки у своје крају.

Из претеране оданости и поштовања, Хаџи-Трајку се приписивала и дела која се нису ни догодила за његово време, а нека и никако. Мислим на анегдоту како је Хаџи-Трајко објаснио Хавзи паши, да је војник који се паши јавио у сну на излету у околини Маркова Манастира био Св. Димитрије, који је лик Хаџи Трајко и показао паши у поменутом манастиру, и др.¹⁾

¹⁾ На излету који је Хавзи паша правнио у околину Маркове Реке био је и Хаџи-Трајко. У том излету дошао је паша с пратњом у манастир. Ту је паша приметио црквени кров од олова и наредио, да се олово скине и замени обичном ћерамидом. Међутим, кад је паша с пратњом, у повратку из манастира, свратио у село Малчишта и ту застао да се одмори, и легао да и преспава, јавио му се у сну чудноват један војник, тако, да је паша скочио из сна и унезверено викао: „Где је војник? Камо војника који је био овде?“ Пашини се људи такође беху унезверили и стали уверавати пашу да није ту било ника-

За Хаџи-Трајково име, у успомени, везане су и све пријатне новине у пашалику, све хришћанске тековине и сви повољни моменти у животу хришћана у Скопљу у првој половини XIX в. Сваки премештај рђавих Турака или Грка, свака, ма и најтежа казна лоших људи у пашалику итд. Отуда је и неоснована традиција да је Хаџи-Трајко из Скопља у Призрен преместио, па чак и протерао скопског митрополита Ананија, првог, дотле, у XIX в. ваљана митрополита Грка. Шта више, како су, наших дана, писали бугарски необавештени писци, Ха-

квог војника, нашта их је паша уверавао да је сад ту био један необичан војник, који га је страшно погледао. На то је пришао паши Хаџи-Трајко, објаснио му да ту није био никакав војник, већ да има један војник доле у манастиру, и мора бити да се тај војник и јавио паши у сну... — Кад су поново дошли у манастир, Хаџи-Трајко је привео Хавзи пашу црквеним вратима и показао му лик Св. Димитрија над вратима. Паша је у лику Св. Димитрија познао војника, који му се јавио у сну, опозвао своју наредбу да се олово скине са црквеног крова и наредио да се подигне трем испред цркве, итд.

џи-Трајко је тобож тражио владику бугарске народности!! По томе су за име Хаџи-Трајка везивани и догађаји и успеси, који су се збивали после његове смрти. По томе је неоснована, иако забележена тек седамдесетих година прошлога века, и традиција, да је Хаџи-Трајко могао везивати, и носити, и белу, а по некима и жуту чалму. Међутим, како су у другим странама турскога царства белу чалму могли носити само хафиза, испитани знаци курана напамет, и високоучени верски муслимански виши чиновници, и у скопским странама такву је чалму носио сваки иоле писмен муслиман — мула.²⁾ У овоме погледу нису другачије прилике биле ни у турским престоничким странама. Познато је писмо Молткеа из времена 1840 г. да се сваки Турчин који је знао читати и писати називао учењаком *savant*. Сви су они носили белу чалму.³⁾ У колико су муслимани и у другим странама, у току времена, одступали од овога правила и обичаја, то је било тек у другој половини XIX в., кад Хаџи-

²⁾ Од арапске речи мола (Molla).

³⁾ Ch. Seignobos, Histoire de l'Europe contemporaine (Paris 1926) II, с. 872.

Трајка већ није било. Што се тиче традиције да је Хаџи-Трајко везивао жуту чалму, очевидно је, да је она дошла отуда што је Хаџи-Трајко био и изразит хаџија, и питање је: би ли сâм он понео на глави онако изразито обележје ислама, по томе што је сам био поклоник гробу Христовом и то у два маха.⁴⁾

По целокупном његовом раду, по јавна Хаџи-Трајка чинила је епоху у историји Скопља у првој половини XIX в. Тај Хаџи-Трајков значај није лежао у његовом положају хазнадара, јер је хазнадара по пашалицима било и Турака, па су једва били запажени. Још мање је значај Хаџи-Трајка лежао у његовом богатству и трговачкој величини, јер је, година 1800 четрдесетих у Скопљу било и већих трговаца и богатијих људи од Хаџи-Трајка, па су брзо били заборављени и у самом Скопљу... Хаџи-Трајко је био необично енергичан и одважан и према Турцима и Арнаутима; забележено је да су га се бојали и са-

⁴⁾ Мрачно је, иначе, питање ношења жута турбана. Читајући књигу Марс-а Chadourn-а, Chine, (Париз 1927) с. 216, нашао сам да у Кини жут турбан носи секта поборника аграрно-правних односа, једне врсте социјализма и комунизма.

ми бегови скопски и по тим, за оно време несхваћљивим особинама и код многих народних првака, Хаџи-Трајко је био безгранично цењен, поштован и вољен. Такав, Хаџи-Трајко је служио за углед свима хришћанским народним првацима у Скопском пашалику, па и ван пашалика.

И синови Хаџи-Трајкови, 1800 шездесетих година, уживали су респект очев и код скопских власти и код скопских бејлера. Наћићемо, да се цело хришћанско Скопље, у црквено-хијерархијским размирицама оних година, поводило за Хаџи-Трајковим синовима (Из Архивата на Н. Гарав I, с. 929), и онда кад су скопски хришћани, већ хомогенисани и усправљена става до упадљиве сталности, по хитихумајуну и сами руководили своју народну ствар.

Кад су немирни скопски Турци гађали митрополита Гаврила у митрополији и нису га погодили, поручили су Хаџи-Трајку, да ће њега сигурно погодити. Он је, дотле, и лети вечеравао у соби у својој кући, а откако су га Турци овако осудили на смрт, целога је лета оне године вечеравао на својој горњој диванани, где су га Турци могли гађати с више страна, и дуже времена је ишао и по Скопљу и по околини без икакве оружане пратње.

Такву изузетну одважност и активност код Хаџи-Трајка, условљавао је, између осталог, и ондашњи економски, социјални и политички процес, који је у оном времену, и по његовој, све јачој, организацији хришћана, држао у Скопљу и пашалику. Томе је допринела и лепа перспектива, која се, за Хришћане у Турској отварала после Једренскога мира (1829) и, релативно, све бољи и енергичнији митрополити у Скопљу.

Необичан организатор и јако конструктиван, Хаџи-Трајко је успевао у свему зашто се довољно припремао, и што је предузео. А све што је започео, све је и довршио. Отуда се и ван Скопског пашалика знало да је Хаџи-Трајку све ишло за руком и: што Хаџи-Трајко рекне то паша не пориче. И није могло нити требало бити друкчије, јер Хаџи-Трајкове су смернице биле смишљено одређене и енергично одмерене. Ко се, данас може пренети у време Хаџи-Трајка у Скопље, бар прве половине прошлог века, и ко схвати општи и појмљив сепаратизам још разривене неколективне масе нових градских насељеника, људи разних навика, тежња и потреба за новим линијама и у градском животу, тај ће лако појмити да је сву ту масу, својом одважношћу

спајао и стапао сáм Хаџи-Трајко. А зато је требало велике способности, у толико веће што су придлазиле и веће сметње и спотицања. Колико је велики био замах Хаџи-Трајков види се из тога што је собом морао ићи у Цариград на неколико месеци пре Хавзи наше, да тамо пашину парницу с братом му, Абдулман пашом, око тиранске управе у Тетовској Области, упути у корист Хавзи паше. Појава Хаџи-Трајка у Цариграду не само да је била опште забележена у заинтересованим круговима, него је и претсказивала да ће Хавзи паша добити парницу.

И та је парница била добивена.

Зна се, како је Хаџи-Трајко организовао подизање скопске катедрале, цркве Св. Богородице.⁵⁾

⁵⁾ На месту на коме је данашња црква Св. Богородице, није било никаквог трага од ма какве старе цркве, нити је ко знао да је ту и када било какво црквиште; ту је била градска јурија. Кад су Хаџи-Трајко и митрополит Гаврило наумили да траже од паше да ту подигну цркву, убедили су пашу, да је место на коме је црква зидана, било црквиште. Хаџи-Трајко је организовао све што треба да и Турци увиде да је ту некада била цр-

Колико је Хаџи-Трајко по овим способностима био популаран у Скопском пашалику, и колико је баш са те популарности био опасан по ред у пашалику, види се и из тога што га је државна централна управа, кад је сменила и последњег наследног господара пашалика, Хавзи пашу, 1845 г. конфирмирала у Цариграду. Између осталог, Хаџи-Трајко је био жртва напретка хришћана у Скопљу. Кад је била потребна жртва, у првом реду је за њу био онај који је предњачио и крчио пут хришћанима у Скопљу, у цркви и школи, у индустрији и трговини и у грађанским правима. Скоро две године је Порта држала Хаџи-Трајка у Цариграду, све докле се у бившем пашалику није успоставио нов ред и док није Хаџи-Трајко постао безопасан.

Убрзо по том је Хаџи-Трајко и умро. Као велики ктитор, он је са-

ква, он је из дворишта Св. Спаса, ноћу, пренео на оно место нешто старе грађе, ископао једну рупу и у њој укопао стару икону Св. Богородице итд. А, кад су одређени муслимани дошли да испитају ово, указано им је на све те „трагове“ некадање цркве, и на тај начин је одобрено грађење нове.

храњен на видном месту у порти цркве Св. Богородице.

Још лакше је Хаџи Трајку пролазило остварење жеља и потреба његових сународника код митрополита; на пр. подизање цркве Св. Богородице, школе и др. — Грци митрополити, бар већина од њих и у Скопљу Хаџи-Трајкова времена, обраћали су главну пажњу на своје материјалне интересе, и колико им је требало, водили преписку са Патријаршијом. Паства их се мало, или нимало није тицала. Између осталог, до 1841 г., свега је један од њих знао језик своје пастве кад је у Скопље дошао. И због тога је, све што је спадало у делокруг митрополита, све свршавао лично Хаџи-Трајко. А за његова времена се на скопској катедри изменило шест митрополита. Међутим, као свуда у Европској Турској, сем нешто у Босни и Херцеговини, све се хришћанскога живља савијало око митрополита или епископа. То су истинили и сви прваци нашега живља. У осталом, скоро до пред смрт Хаџи-Трајка, у самом Скопљу је све отмено било по грчком; и школе у граду биле су више грчке, и служба у цркви више грчка; сва виша трговина водила се по грчком; трговачка преписка и књиге су вођене и на грчком. У томе погледу,

и сам Хаџи-Трајко је у вишем друштву, ондашњег времена, пролазио као полу-Грк или, јасније речено, као пун гркофил, при свем том чврство држећи своју српску националну линију и народне песме и традиције и сва она национална осећања, која су му и остала од родитеља и околине и завичаја њихова, Маркове Реке, и у њој села Патишке Реке.

Нису дакле из времена Хаџи-Трајкова живота, и шовинистички су тенденциозне белешке бугарских писаца о Хаџи-Трајку, из којих излази као да је он био противу владика Грка, да их је прогањао и, шта више, да је и тражио владика бугарске народности и то у једно време када нико ни у матици бугарској није помишљао на владике своје народности! Мало даље видећемо да је, у ствари, не само Хаџи-Трајко, као и сви ондашњи хришћански народни прваци у Турској, био изразит гркофил, него ни његови синови, шездесетих година прошлога столећа, када се већ помаља и сама бугарска Екзархија, нису напустили линију свога оца и били су на челу патријаршијске, анти-екзархијске стране у Скопљу, иако је један од њих био и школован у Русији. Дуго после Хаџи-Трајкове смрти, у кући његових

синова говорило се и грчки. Сам сам затекао храњеницу Хаџи-Трајковог сина Хаџи-Нинчета, Зујицу, српску девојку из села Сушице, која је говорила више грчки, него пределно српски. Била је удата у Куманову за Спасу Рочка и становала до куће у којој сам и ја сам растао.

За Хаџи-Трајкова времена, и готово све до половине XIX в., нови слојеви скопског хришћанског становништва нису се могли ни прикупити нити се за штогод спонтано или свесно одушевити и свесно се појавити на заједничком послу. И то је све својом енергијом и активношћу надокнађивао сам Хаџи-Трајко. О њему се, у том погледу, зна и прича, да је свуда стизао и да није презао од употребе свих допуштених средстава, — да спроведе своје убеђење и своју одлуку, Ауторитативно је мирио завађене ма због чега; отварао је радње почетницима; штитио је занатске организације — еснафе; делио браћу и ортаке; отимао хришћанке од насилног исламизирања итд. Он, у начелу, није допуштао да се иде на суд. А што би ко и повео парницу код суда, кад је био убеђен да ће се и на суду пресудити онако како Хаџи-Трајко налази да треба? За Хаџи-Трајкова времена су држали

шеријатски закони; по танзимату у бившем Скопском Пашалику — и то не у целом — почели су владати закони од 1845 г.

Као сви велики трговци у балканским градовима онога времена, и Хаџи-Трајко је, свога времена, био најкултурнији скопски грађанин. Поред матерњег, српског језика, знао је још и грчки, турски и арнаутски. По годинама рођења, он је учио школу манастирског метода, свакако мешовиту, грчку и словенску, као што је и била скопска школа у почетку XIX в., о којој имамо података. Или је, још пре, учио школу у дечанских калуђера, чисто манастирску школу код цркве Св. Димитрија.

Видећемо да се за његова времена, и његовом иницијативом, и одвојила словенска од грчке школе у Скопљу. Хаџи-Трајка налазимо у списку претплатника свих словенских књига, које су штампане у Солуну и Цариграду и др. Одатле сам најпре и сазнао за његово презиме, које је, његово значајно име, давно потурило толико, да је редак био Скопљанац доцнијег времена који је знао да се Хаџи-Трајко презивао Хаџи-Дојчиновић. Отац му, Хаџи-Дојчин, био је родом из скопског села Патишка Река, у жупи Маркова Река, а бугарски писци су, један

од другога, тенденциозно, преписивали, да је Хаџи-Трајко био родом из дебарске Реке. У Скопљу се отац Хаџи-Трајков доселио око половине XVIII в. и ту му се, око 1780 г. родио син Трајко. Отац Хаџи-Трајков био је један од првих насељеника из Патишке Реке, у којој су се нагло почели насељавати Арнаути из Гостиварске Области. И по тим традицијама је Хаџи-Трајко велику пажњу поклањао Марковој Реци. Може се данас само замишљати како је Хаџи-Трајку било кад је онако често залазио у Маркову Реку у којој је, онда већ, у место хришћана било онолико Арнаута.

Хаџи-Трајков је отац био један од првих поклоника Христовом гробу из Скопља у почетку XIX в. Сам Хаџи-Трајко два пута је ишао у Јерусалим на поклоњење. Од оца је Хаџи-Трајко наследио добро имовно стање. Сам Хаџи-Трајко је трговао са Сарајевом, Солуном и градовима у Јужној Русији: Кијевом и Одесом. Трговином је и умножио своју очевину и оставио је својим синовима Хаџи-Николи — Никчету и Хаџи-Кости — Кочи, који су у црквено-хијерархијским размирицама Скопљанаца шездесетих година прошлога века, највише и пропали материјално, идући траговима свота оца. Хаџи-Трајко је први вишу

трговину у Скопљу почео отимати из руку грчких и исламских трговаца.

Поменуо сам да је Хаџи-Трајко био не само главни иницијатор, већ и највећи приложник, да се подигне скопска саборна црква Св. Богородица г. 1835—36. Дуго година цркви је и тутор био.

Он је помагао одржање многих наших задужбина из Средњег века у околини Скопља. За оправку знамените цркве из Средњег века, Св. Мине, Хаџи-Трајко је и средстава дао. Забележено је, да је помагао да се 16 цркава из развалина у околини Скопља потпуно обнове. Та би се белешка могла односити само на његову материјалну помоћ, јер је он једини интервенисао за допштење, да се цркве оправа, и у првој половини XIX в. оправљено их је у пашалику преко стотину. Хаџи-Трајко је у више махова заштитио и Марков Манастир. Име Хаџи-Трајково тесно је било везано и за Кучевачки манастир.

За Хаџи-Трајково време, и његовом иницијативом, у скопској се школи почело учити и по српској модерној настави. Он је у Скопље за словенског учитеља довео хилендарског монаха Павла — Павлен-

тија — Рваћанина.⁶⁾ За Хаџи-Трајково време је и подељена градска школа на грчку и словенску. Тада се словенска школа стално наставила у порти цркве Св. Богородице. У словенској се школи, за време Павлентија, између осталог, предавали и предмети: Историја, Земљопис и Философија. Француски учени путник оних година, Ами Буе, који је тада прошао кроз Скопље, хвалио је ову школу као врло напредну.

Кућа Хаџи-Трајкова била је отворена као ничија више у Скопљу ни дотле ни после тога. Код везира ни у хуђумат није могао сваки хришћанин, а код Хаџи-Трајка је смео сваки. Свако је знао да ће у његовој кући бити примљен, саслушан и помогнут. Сва његова кућа, цела његова породица дисала је његовим духом и његовим родољубљем. Чувени су му били, по доброту и вредноћи, и синови његови. Ако не по способности, бар по чврстини карактера, по националном убеђењу и постојанству, били су они прави отисак свога великог оца. Више пута преко године, цело се

⁶⁾ Види ускршњи „Вардар“ од о. г., у коме је био мој чланак о тој школи.

Скопље купило да се нагледа куће Хаџи-Трајкове, онога времена, и дуго после тога, највеће и најлепше хришћанске куће у Скопљу; његових синова и његових снаја. — Видели смо да су синови му материјално пали у црквено-хијерархијским размирицама заведених и подвојених Скопљанаца. До њихова времена шездесетих година — појавили су се и у Скопљу агенти бугарске организације из Цариграда и Бугарске. Према бугарским писаним подацима, годинама је бугарска организација, на разне начине, врбовла Хаџи-Трајкове синове за извођење свога задатка и плана у Скопљу, али није их могла придобити. Стога их је почела систематски гонити и материјално упропашћивати, док их није и докусурила.

Познато је супарништво између Зафира Малева, кога су подржавали и туткали бугарски дејци из Бугарске и Хаџи-Трајкових синова, који су суревњиво држали линију свога великог оца. (На поменутом месту I, с. 939—940).

Главни бугарски агенат у Скопљу онога времена, Ст. Костов, писао је својима у Бугарску и ово: „Г-н. Костак' Хаџи-Т (рајковић) толкова е противен' на Блгарекат' стран' (партија) што то да има волја погу-

*Хаџи-Трајко - сини
сестре - сини Трајков
сини Трајков. То време
Скопљанаца, а ја одијеме Трајков!*

била би ј' в' еди' капк' вод'..." (Исти I, с. 954).

Видели смо да је цело Скопље жалило кад је била пописана сва покретност Хаџи-Трајкових синова. (Исти I, с. 949). На тај се начин и претрпело велико Хаџи-Трајково богатство, толико, да је друга његова супруга, која је, за његова живота, и обућу укршавала и покривала сувим златом, доживела да живи од милостиње, иако никог другог у Скопљу није богатство друкчије прошло. Сви Хаџи-Трајкови следбеници, нарочито они који су се бавили и народним пословима, нису боље прошли од Хаџи-Трајкових синова. Ни Хаџи-Трајкови унуци нису успели у своме узлету.

Па ипак, иако није остало никаквог видног знака од Хаџи-Трајка, од његове куће и породице, — по његовим духовним преимућствима и по његовим делима остао је о њему трајан спомен не само у Скопљу и бившем Скопском Пашалику већ и у овој историји града Скопља и његове околине.

Низ генерација је у Скопљу, с полизаньем с места, или с рукама на грудима, тихим шапатом: Бог да га прости, спомињао име Хаџи-Трајково.

У колико је махова после смрти

Хаџи-Трајка цело српско Скопље
вапијало за његовом помоћи: Где
си сада Хаџи-Трајко! -- што је он
у пуној мери и заслуживао као ни-
ко више онога доба у Скопљу!

Такав је био и такав је помен и
заслужио скопски Хаџи-Трајко!

У Липику, августа 1932.

---

www.dlib.mk